

**МІФОЛОГЕМА ХУТОРА В РОМАНІ
«ПРИГОДИ МОЛОДОГО ЛИЦАРЯ» С. ЧЕРКАСЕНКА**

Мошноріз М. М.

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри мовознавства

Вінницького національного технічного університету

м. Вінниця, Україна

Роман «Пригоди молодого лицаря» є зразком героїчного міфу, який Спиридон Черкасенко трансформував із метою возвеличення людської жертвності, самовідданості та патріотизму. Письменник звертається до героїчного минулого історії народу, до козацької міфології, де січовиків зображено як ідеальну спільноту, що живе за законами християнської моралі. У такий спосіб актуалізовано ідеал незалежності України, потребу піднесення національної державності, підняття національної свідомості. Письменник зідеалізував образ минулого, пропонуючи власну позитивну візію. У романі С. Черкасенко створив власну модель благого іншосвіту, локусу абсолютного щастя, до якого прагне душа лицаря-воїна, Запорозьку Січ – еквівалент міфологеми раю. Аналогом Запорозької Січі для лицарів-козаків, які виконали свій обов'язок перед країною, є хутір – «земний рай», рукотворний світ гармонії, спокою і достатку.

У міфопросторі аналізованого роману автор використав маркери світу абсолютного щастя: образи – рай, хата, сад, хутір; пора року – весна, літо; час – минулий, майбутній; колір – золотий, білий, світлий, зелений, червоний; звук – спокійний, мелодійний, спів пташок, звуки дзвону. Хутір – утілення міфологеми «земного раю», мрії лицарів-козаків про світ гармонії, спокою і достатку.

Степ у «Пригодах молодого лицаря» – місце, де сходяться небо й земля. Тому тут козаки, освоївши дикий степовий простір, утворили хутори. У міфопросторі роману хутір – це міфологема «земного раю». Так, козак Денис Крига прагне купити хутір, щоб досягти омріяного щастя: *«Він тепер тільки освідомив у собі, що навіть те, що він оце тепер тут, торгує в старого Гулого його займище й хутір, – лише наслідок того безнастанного гону за щастям через нещастя ...»* [1, с. 167]. Зорієнтованість Дениса Криги на цю модель світу втілює міфологему земного Раю.

Погодимось з В. Александренко, що на формування світогляду українських письменників XIX–XX ст., зокрема і С. Черкасенка, мала

«хутірська філософії» Пантелеймона Куліша, що «в основі своїй має протиставлення культури й цивілізації та фігурує у працях багатьох філософів, передусім Ж.-Ж. Руссо, а згодом Ф. Тьонніса, Ф. Ніцше, О. Шпенглера, Г. Маркузе та ін» [2, с. 8]. Ця світоглядна концепція розглядає місто як осередок цивілізації, що розриває зв'язок людини і природи та хутір – локус гармонії, духовний центр самопізнання й волевиявлення духовно вільної особистості.

Погляди С. Черкасенка суголосні з поглядами П. Куліша на хутори як проєкцію майбутнього національного відродження України. Також уважаємо, що модель такого соціуму ґрунтується на сформованих у християнській традиції уявленнях про Едем. Хутір – життя-мрія лицарів-козаків, до якої вони йдуть, виконуючи свій обов'язок; це втілення раю на землі, світ гармонії, спокою і достатку.

У творах письменників кін. ХІХ – поч. ХХ ст. вирізняємо маркери міфосвіту абсолютного щастя: *образи* – рай, хата, сад, материнство, дитинство, море; *пора року* – весна, літо; *час* – минулий, майбутній; *колір* – золотий, білий, світлий, блакитний, зелений, червоний; *звук* – спокійний, мелодійний, спів пташок, тихий.

У поезії Т. Шевченка ідеалізація міфосвіту стосується як минулого України, її хутірського життя, що постає «тихим земним расм» гармонії, дитинством («Садок вишневий коло хати», 1859; «Мені тринадцятий минало», 1847) і материнством («У нашій раї на землі», 1849), а козаччина асоціюється із золотим віком в історії України («Іван Підкова», 1839).

Вільна Україна, хатина біленька, садочок, де тихо і спокійно, куди лине серце – це все маркери міфосвіту абсолютного щастя Лесі Українки у поезії «Сон» (1910): «*Тихо та любо ... чи се Вкраїна? / Так, се Вкраїна... Он і садок, / Батьківська хата і луки зеленії, / темнії вільхи, ставочок із ряскою ...*» [3, с. 368]. У поезії «Тиша морська» (1890) авторка описує ідилістичну мариністичну країну світла, гармонії та щастя, куди прагне потрапити лірична героїня: «*Певне, се країна світла / Та злотистої блакиті, / Певне, тут не чули зроду, / Що бува негода в світі ...*» [3, с. 99].

У пізній творчості П. Куліша локусом абсолютного щастя також постає хутір – прототип земного раю, ідеальний світ гармонії вільної людини та природи, де ліричний герой – адаміст: «*Я тут – новий Адам: свій тихий рай обходжу / І всім скотам даю іменованне, ... / На споминку, на вічне пам'ятанне, / Що пробував колись в цім краї чоловік / І між німих звірят прожив блаженний вік*» [4, с. 483].

Міфологема хутора в романі С. Черкасенка – це локус міфологізованого абсолютного щастя, до якого прагне людська душа, але і водночас крайня точка, що слугує захистом від ворогів. Адж

увесь хутір Гулого, побудований за зразком Запорозької Січі, нагадував фортецю та був надійно огорожений частоколом, який захищав оселю господаря.

Роман антитетично поєднав опис хуторів двох козацьких полковників, Гулого та Гудими. Відрізняє їх те, що в райському місці немає агресії та зла. Коли ж Крига приїхав до хутора Гудими, то постукавши «роз'юшив на подвір'ї всіх собак». Хутір Гудими має зовнішні ознаки удаваного раю, але приховує конотації пекла: «... люд християнський на хуторі в нього як худоба. Почекай, виканючить у панства якесь хоч поганеньке село, то ще й жидюгу заведе, щоб дерти шкуру з християнських людей, і вже ті нещасні не люди в нього будуть...» [1, с. 160].

Хутір Гулого – образний екстракт «раю земного». Крига відразу відчув спокій на душі, коли побачив щедрю землю Черкащини з зеленими луками та пишними полями, щасливих людей, що працювали на баштані: «Кругом хутора, з одного боку, від річки Тясмина, була толока, вигін для худоби: пастухи коло череди, коло коней, коло овець у різних місцях спокійно стояли, спершись на свої кії, й з полінкуватою цікавістю стежили здалеку за незнайомим їздцем. З другого боку, по той бік хутора, зеленіли поля всякої пашні» [1, с. 156]. Обтікання хутора річкою пов'язане «з ідеологією кола та з увяленнями про захищеність» [5, с. 38]. На хуторі Гулого всі живуть за січовими законами «для мирного господарського промислу». Усіх простих людей, що не мають житла, але сумлінно працюють, полковник приймав на проживання на хуторі. Тому Гулий прагне, щоб такий розумний, впорядкований лад підтримував і новий власник: «Той, що перебере від мене хутора, говорив тим часом старий, – мусить запрягтись мені, що провадитиме й далі той самий лад, що я тут запровадив понад два десятки літ тому, а ні – к лихий матері нехай іде з своїми грошима ...» [1, с. 160]. Хутір Павла Гулого – це аналог космічної впорядкованості, рукотворна модель гармонії, побудованої за зразком Січі, де все є для щасливого життя: біла хата, стайня для тварин, город, сад і пасіка: «По один і по другий бік його стояло по три довгі хати, що скидалися на запорозькі курені, тільки менші. ... У глибині зеленів великий овочевий сад, а по всьому садові рясно розкидано було вулії з бджолами – отже, разом і сад, і пасіка» [1, с. 155]. Сад, пасіка – маркери райського простору.

Сакральним центром хутора є світлиця, інтер'єр якої внутрішньо нагадує запорозькій курінь: «Крига переступив порога й опинився в середині правдивого запорозького куреня, аж зупинився, здивований. – Що? – запитав старий, покмітивши це, й посміхнувся, – Січ-неньку нагадало?.. Стареча примха, голубе... І на Божій дорозі, мабуть,

не позбудуся тих звичок січових» [1, с. 157]. Для виявлення міфопоетичного коду світлиці мають значення її атрибути: *«покуття з цілим іконостасом образів. У самому кутку висіла велика трохи не ціле пани-кадило лампада ...»* [1, с. 158]. У хаті полковника перед іконами завжди горить лампадка. Як зазначає Ю. Вишницька, вогонь є «центральною онтологічною складовою міфологеми Раю як знак живої душі, добра і любові. Саме “вогонь” стає передумовою вселенського райського хронотопу й теургом усього живого, ототожнюючись із Богом» [6, с. 4].

Міфпростір роману – бінарний (його умовно можна розділити між чоловічою і жіночою зонами) з опозицією «захід – схід». Місцем абсолютного щастя в чоловічому міфпросторі є Січ та хутір, а у жіночому просторі його пов'язуємо з міфологемою Дому. У міфпросторі роману хутір – утілення міфологеми «земного раю», мрії лицарів-козаків про світ гармонії, спокою і достатку. Хутір – це локус міфологізованого абсолютного щастя, до якого прагне козацька душа [7]. Тож і хутір Павла Гулого став аналогом космічної впорядкованості, рукотворною моделлю гармонії, побудованої за зразком Січі.

Література:

1. Черкасенко С. Ф. Пригоди молодого лицаря. Роман з козацьких часів. К. : Знання, 2015. 364 с.
2. Александренко В. В. Художні параметри світоглядної моделі «хутір як світ» в прозі Дмитра Марковича: жанрово-стильові аспекти : автореф. дис. канд. філол. наук. Київ, 2015. 22 с.
3. Українка Леся. Твори в чотирьох томах: Том I. / упоряд. Н. Вишневська; Передм. Л. Міщенко. Київ : Дніпро, 1981. 541 с.
4. Куліш П. О. Твори : в 2 т. Прозові твори. Поетичні твори. Переспіви та переклади / упоряд. і приміт. Є. К. Нахліка ; ред. тому М. Д. Бернштейн. Київ : Наук, думка, 1994. Т. 1. 752 с.
5. Лисюк Н. А. Міфологічний хронотоп: Матеріали до курсів «Міфологія», «Міфологія слов'янська та світова». Київ : Український фітосоціологічний центр, 2006. 200 с.
6. Вишницька Ю. В. Міфосценарій віднаходження Раю як одна з реалізацій космогонічних міфів Синопис: текст, контекст, медіа: Електронне фахове видання Київського університету імені Бориса Грінченка. № 4, 2014. URL: <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/121/108>
7. Мошноріз М. Міфопоетика творчості Спиридона Черкасенка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 «Українська література». Вінниця, 2021. 22 с.